HELSINGIN HOVIOIKEUS

Hovioikeudenneuvos Kristiina Harenko

Lausunto
8.9.2022

Eduskunnan lakivaliokunnalle

Lausunto asiassa HE 43/2022 vp

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi tekijänoikeuslain ja sähköisen viestinnän palveluista annetun lain muuttamisesta

Hovioikeus esittää pyydettynä lausuntona eduskunnan talousvaliokunnalle seuraavaa:

DSM-direktiivi

Direktiivillä 2019/719/EU, jäljempänä DSM-direktiivi, yhdenmukaistetaan tekijänoikeutta ja lähioikeuksia koskevaa unionin lainsäädäntöä sisämarkkinoilla niin, että otetaan huomioon erityisesti suojatun sisällön digitaalinen ja rajat ylittävä käyttö.

DSM-direktiivin säännökset ovat jäsenvaltioita velvoittavia (”jäsenvaltioiden on säädettävä” tai ”jäsenvaltioiden on varmistettava”). Kansallista liikkumavaraa on lähinnä sen suhteen, miten direktiivin säännökset toteutetaan ja sovitetaan kansalliseen lakiin. Keskeistä on arvioida, täyttääkö hallituksen esityksessä ehdotetut säännökset direktiivin vaatimukset.

Hallituksen esityksessä ehdotetut tekijänoikeuslain muutokset pääosin vastaavat hyvin DSM-direktiiviä. Tällaisia muutoksia ovat:

- poikkeukset ja rajoitukset tekstin- ja tiedonlouhintaa varten (ehdotettu 13 a §)
- teosten ja muun suojatun aineiston käyttö digitaalisessa ja rajat ylittävässä opetustoiminnassa ETA-valtioissa (ehdotetut 14 a ja 64 c §)
- poikkeukset kulttuuriperinnön säilyttämiseksi eli rajoitus- ja sopimuslisenssisäännökset, jotka koskevat kaupallisesta jakelusta poistuneiden teosten käyttöä ETA-valtioissa (ehdotetut 16 g–16 j ja 64 d §)
- parodiaa koskeva rajoitussäännös (ehdotettu 23 a §)
- yleisen sopimuslisenssisäännöksen muutos (26 §)
- tekijän ja esittävän taiteilijan suojan vahvistaminen sopimussuhteessa (27, uusi 28 a, 29, 30 sekä uusi 30 a ja uusi 30 b §)
- uusi lehtijulkaisun kustantajan verkkojulkaisua koskeva suoja (50 §)

Poikkeuksia ja rajoituksia koskevat säännökset ovat pääosin jäsenvaltioita pakottavia toisin kuin aiemmissa tekijänoikeutta sääntelevissä direktiiveissä. Myös tiedonlouhintaa koskevat rajoitukset ovat pakottavia. Oikeudenhaltijat voivat kuitenkin estää yleisiin tarkoituksiin tapahtuvan tiedonlouhinnan tietyin edellytyksin. Myös sopimuksia koskevaan sääntelyyn sisältyy pakottavia säännöksiä, joista ei voida sopia

toisin tekijöiden tai esittävien taitelijoiden vahingoksi. Tällaisia ovat oikeus asianmukaiseen ja oikeasuhtaiseen korvaukseen sekä oikeus saada selvitys teoksen hyödyntämisestä sopimuskumppanilta ja myös alilisenssinsaajalta. Lisäksi 30 b §:ssä säädetystä oikeudesta peruuttaa oikeudenluovutus saadaan poiketa vain, jos sopimusehdot perustuvat kollektiiviseen sopimukseen. Sopimussäännökset vastaavat jo olemassa olevia periaatteita, mutta nimenomainen sääntely voi alentaa kynnystä vedota näihin oikeuksiin ja vahvistaa siten tekijöiden ja esittävien taiteilijoiden asemaa.

Kiistanalaisimmat DSM-direktiivin edellyttämät muutokset koskevat verkkosisällönjakopalveluja koskevan 17 artiklan kansallista voimaan saattamista. Artiklan säännökset ovat jäsenvaltioita velvoittavia ja luonteeltaan pakottavia. Säännöksistä ei voida poiketa sopimuksilla. Artiklan edellyttämät säännökset ehdotetaan sisällytettäväksi tekijänoikeuslain uuteen 6 a lukuun (55 a–55 m §).

Sääntelyn tarkoituksena on varmistaa, että tekijänoikeuden ja lähioikeuksien haltijat saisivat osan siitä arvonmuodostuksesta, joka verkkosisällönjakopalvelujen (esim. youtube) käytössä syntyy, sillä verkkosisällönjakopalvelut kilpailevat samoista yleisöistä muiden verkkosisältöpalvelujen kanssa. Palveluntarjoaja vastaa käyttäjiensä palveluun lataamista tekijänoikeudella suojatuista teoksista tai muusta suojatusta aineistosta, kun se välittää niitä yleisölle. Palveluntarjoaja vapautuu kuitenkin vastuusta, jos se on menetellyt seuraavin tavoin:

- toteuttanut toimia parhaansa mukaan saadakseen luvan suojattujen aineistojen käyttöön (luvan hankkiminen)
- varmistanut tiettyjen kriteerien täyttyessä, että loukkaavaksi tiedetyt teokset, joista oikeudenhaltijat ovat antaneet merkitykselliset tiedot, eivät ole yleisön saatavilla (saannin estäminen)
- toiminut oikeudenhaltijalta riittävän perustellun ilmoituksen saatuaan viipymättä ilmoituksen kohteena olevien teosten poistamiseksi ja saannin estämiseksi (poistaminen ja saannin estäminen jatkossa)

Kysymys on portaittaisesta mallista, jolla verkkosisällönjakopalvelun tarjoajat voivat välttää vastuun. Ensisijaisesti niiden tulisi hankkia lupa suojattujen aineistojen käyttöön, mutta aina se ei ole mahdollista. On myös tilanteita, joissa loukkaavan aineiston välittämistä yleisölle ei ole mahdollista ennalta estää, vaan aineisto voidaan poistaa vastaa oikeudenhaltijan ilmoituksesta. Luvan hankkimista koskeva velvoite koskee palveluntarjoajaa. Sen hankkima lupa kattaa myös käyttäjien toimet silloin kuin nämä eivät toimi kaupallisin perustein. Direktiivin velvoitteita on lievennetty sellaisten uusien palveluntarjoajien osalta, joiden liikevaihto jää tietyn rajan alle.

Direktiivissä sallitaan automaattisten tunnistamismenetelmien käyttö luvattoman aineiston saannin estämiseksi, mutta yleinen sisällön seuranta (monitorointi) on kiellettyä. Automaattisten menetelmien tulisi kohdistua vain loukkaaviksi tunnistettaviin aineistoihin. Menettely ei saisi johtaa siihen, että palvelusta poistettaisiin aineistoja, joiden käyttö on sallittua. Tämä koskee myös aineistoja, joiden käyttö on sallittua tekijänoikeutta koskevan rajoitussäännöksen nojalla esimerkiksi parodiassa tai sitaattina. Perusteeton ei-loukkaavan aineiston poistaminen merkitsee aineistoa palveluun ladanneen käyttäjän sananvapauden rajoittamista. Artiklaan sisältyy säännökset vaihtoehtoisista riitojenratkaisumenettelyistä ja tarvittavista oikeussuojame-

kanismeista. Näiden olisi annettava viimesijaiset takeet siinä tapauksessa, että automaattiset estämiskeinot johtavat aiheettomiin esto- tai poistotoimenpiteisiin. Direktiivin yksiselitteinen tavoite kuitenkin on, että aiheettomia toimenpiteitä ei tehtäisi, koska se johtaa sananvapauden rajoittamiseen.

Euroopan unionin tuomioistuin on ratkaisussaan asiassa C-401/19 Puola v parlamentti ja neuvosto (ECLI:EU:C:2022:97) tarkastellut direktiivin 17 artiklassa käyttöön otettua vastuujärjestelmää ja sen suhdetta sananvapautta ja tiedonvälityksen vapautta koskevan oikeudenkäytön rajoitukseen Puolan vaadittua direktiivin 17 artiklan kumoamista. Tuomioistuin hylkäsi Puolan kanteen. Tuomioistuin otti kantaa myös sääntelyn avoimuuteen, mutta katsoi avoimen sääntelyn perustelluksi erityisesti palveluntarjoajan elinkeinonvapauden toteutumisen kannalta, kun direktiivin täsmällinen tavoite kuitenkin asettaa rajan toimenpiteille, joita voidaan toteuttaa tai joita voidaan vaatia.

Komission tiedonannossa Europan parlamentille ja neuvostolle, joka koskee tekijänoikeudesta ja lähioikeuksista digitaalisilla sisämarkkinoilla annetun direktiivin (EU) 2019/790 17 artiklaa koskevaa ohjeistusta, todetaan, että direktiivin 17 artikla on direktiivin 2001/29/EY 3 artiklan ja direktiivin 2000/31/EY 14 artiklan ohella noudatettava erityissäännös (*lex specialis*).

Edellä olevat seikat huomioon ottaen olisi perusteltua pitäytyä mahdollisimman pitkälti direktiivin sanamuodoissa, kun otetaan huomioon 17 artiklan sisältämät tulkinnanvaraisuudet, ja se, että direktiivin tulkinta tulee todennäköisesti muovautumaan Euroopan unionin tuomioistuimen ja kansallisten tuomioistuinten oikeuskäytännön kautta. Nykytilanteessa on vaikeata ennakoida aineiston tunnistamisessa käytettävien järjestelmien kehitystä ja sitä, millaisiksi verkkosisällönjakopalvelujen tarjoajien ja oikeudenhaltijoiden lain edellyttämä yhteistyö muodostuu.

Nyt ehdotettu tekijänoikeuslain 55 b §:n 1 momentti on muotoiltu siten, että se ottaisi paremmin huomioon oikeudenhaltijoiden yksinoikeudet. Tämä ei olisi tarpeen, vaan se voi pikemminkin vaikeuttaa säännöksen tulkintaa, koska kysymys on erityissäännöksestä, jolla on merkitystä vain verkkosisällönjakopalvelun tarjoajan vastuun syntymisen kannalta. Oikeudenhaltijoiden oikeuksien sisältö määräytyy oikeuksia ja niiden rajoituksia koskevien säännösten perusteella. Hallituksen esityksessä ehdotettu muotoilu on ongelmallinen myös siitä syystä, että siinä ei määritetä vastuun alkamisajankohtaa vastaavalla tavalla kuin direktiivissä. Suositeltavaa olisi tältä osin noudattaa mahdollisimman pitkälti direktiivin 17 artiklan 1 kohdan muotoilua, koska nyt esitetyssä muodossaan säännös voi johtaa ristiriitaan direktiivin säännösten kanssa.

Ehdotettuun 55 f §:ään sisältyvät säännökset toimenpiteistä laillisen käytön varmistamiseksi. Kuten direktiivin perusteluosasta ja unionin tuomioistuimen ratkaisusta ilmenee, direktiivin tarkoitus on estää perusteettomat estototoimenpiteet. Tätä on korostettu 55 f §:n 3 momentissa siten, että palveluntarjoajat saisivat käyttää automaattisia estämiskeinoja vain silloin, kun on suurella todennäköisyydellä oletettavissa, että kysymys on tekijän oikeuksia loukkaavasta suojatun teoksen yleisölle välittämisestä. Suuri todennäköisyys on jotain enemmän kuin todennäköisyys. Vertailun vuoksi voi todeta, että tuomioistuin voi määrätä turvaamistoimen loukkauksen todennäköisyysnäytön perusteella, jos muut turvaamistoimen määräämisedellytykset täyttyvät. Ehdotettu säännös nostaa estämiskeinojen käyttämiskynnyksen hyvin

korkealle. Se on sopusoinnussa direktiivin tavoitteen kanssa, mutta voi johtaa siihen, että direktiivin sallimia estämiskeinoja ei voida käytännössä lainkaan hyödyntää. Lisäksi korvausvastuu perusteettomasta poistosta on ehdotettu tuottamuksesta riippumattomaksi. Joka tapauksessa jo Euroopan unionin tuomioistuimen ratkaisun perusteella on pääteltävissä, että automaattisia estämiskeinoja on käytettävä pidättyvästi.

Näitä yksittäisiä asioita lukuun ottamatta ehdotetut säännökset vastaavat hyvin direktiivin 17 artiklan säännöksiä ja sisältävät tarvittavat säännökset valitus- ja oikeussuojamekanismista sekä vaihtoehtoisista erimielisyyksien ratkaisumenettelyistä (55 h–55 i §) sekä oikeudesta saattaa riidat tuomioistuimen ratkaistavaksi (55 k §).

Korvausvastuuta koskevat säännökset sisältyvät ehdotettuun 55 j §:ään. Sen mukaan palveluntarjoajalla ja käyttäjällä olisi oikeus kohtuulliseen hyvitykseen, kun käyttäjän lataaman aineiston välittäminen yleisölle on perusteettomasti estetty tai aineisto poistettu palvelusta. Kohtuullista hyvitystä ei ole sidottu menettelystä aiheutuvan vahingon määrään, vaan sen tulisi ehdotetun säännöksen mukaan olla oikeudenmukaisessa suhteessa menettelyn moitittavuuteen ja seurauksiin. Kysymys on lainsäädännössä täysin uudentyyppisestä siviilioikeudellisesta sanktioluonteisesta hyvityksestä, jonka määrään vaikuttaisi menettelyn moitittavuus. Määräytymisperuste jää hyvin avoimeksi. Direktiivissä ei ole tarkempia säännöksiä korvauksesta. Siksi olisi perustellumpaa kotimaisessa laissa säätää oikeudenhaltijan korvausvastuusta ja velvollisuudesta suorittaa vahingonkorvausta todellisen vahingon perusteella. Vertailukelpoisena voidaan pitää aiheettomaksi osoittautuvaa turvaamistointa, jonka hakija on velvollinen korvaamaan vastapuolelle tällaisesta turvaamistoimesta aiheutuvan vahingon

Verkkolähetysdirektiivi

Direktiivillä 93/83/EU (verkkolähetysdirektiivi) yhdenmukaistetaan säännöksiä, jotka koskevat televisio- ja radio-ohjelmien rajat ylittävää käytettävyyttä helpottamalla oikeuksien hankkimista tietyntyyppisten televisio- ja radio-ohjelmien oheispalvelujen tarjoamiseen verkossa sekä televisio- ja radio-ohjelimen edelleenlähettämiseen. Säännökset ovat jäsenvaltioita velvoittavia. Tältäkin osin keskeistä on arvioida säännösten direktiivin mukaisuutta.

Ehdotettavat muutokset sisältyvät oheispalvelujen alkuperämaaperiaatteen osalta 64 b §:ään ja radio- ja televisiolähetysten edelleen lähettämisen osalta 25 h §:ään. Lisäksi tekijänoikeuslakiin ehdotetaan lisättäväksi uusi 25 m §, joka koskee radio- ja televisio-ohjelmien suoraa siirtoa.

Direktiivissä 91/83/ETY (satelliitti- ja kaapelidirektiivi) on säädetty radio- ja televisiolähetysten edelleen lähettämisestä kaapeleitse. Verkkolähetysdirektiivin muutosten jälkeen millä tekniikalla tahansa tapahtuvaa alkuperäistä lähetystä voitaisiin lähettää edelleen millä tahansa edelleen lähettämiseen soveltuvalla tekniikalla. Lisäksi säädettäisiin, että edelleenlähetys on riippumaton siitä tavasta, jolla edelleenlähetyksen toteuttava osapuoli saa ohjelmasignaalit lähetystoimintaa harjoittavalta organisaatiolta edelleenlähettämistä varten. Soveltamisalaa muutetaan direktiivin edellyttämällä tavalla siten, että sääntelyn piiriin kuuluu myös ETA-alueen ulkopuolelta peräisin olevat alkuperäiset lähetykset.

Verkkolähetysdirektiivissä ei muulla tavoin muuteta vakiintunutta edelleen lähettämisen käsitettä. Edelleen lähettämisellä tarkoitetaan alkuperäisen televisio- ja radiolähetyksen samanaikaista, muuttamatonta ja lyhentämätöntä yleisön vastaanotettavaksi tarkoitettua edelleenlähetystä edellyttäen, että edelleenlähetys suoritetaan muun osapuolen kuin sen lähetystoimintaa harjoittavan organisaation toimesta.

Verkkolähetysdirektiiviin sisältyy vastaavanlaiset edelleenlähetysoikeuksien pakollista kollektiivista lisensointia koskevat säännökset kuin satelliitti- ja kaapelidirektiiviin. Kollektiivista lisensointia koskeva velvoite ei koske lähettäjäyrityksen edelleenlähetysoikeuksia riippumatta siitä, onko kyse niiden omista oikeuksista (signaali) tai muilta oikeudenhaltijoilta hankituista oikeuksista. Lähettäjäyritykset voivat siten hankkia oikeudenhaltijoilta oikeudet omiin tuotantoihinsa, kuten tähänkin asti, ja myöntää näiltä osin lupia edelleen lähettämiseen muille jakelijoille.

Esitetyt muutokset vastaavat hyvin direktiivin säännöksiä.